

De *Gapi* was de veruit belangrijkste organisatie welke door de commissie-Visman werd gehoord, maar er waren er veel meer waarvan de woordvoerders òf voor de voltallige commissie òf voor de twee subcommissies verschenen waarin zij zich om praktische redenen had gesplitst. Die subcommissies reisden naar delen van Sumatra en naar Zuid-oost-Borneo – wat de overige delen van Sumatra en Borneo betreft alsmede de Grote Oost (Celebes, de Molukken, de Kleine Soenda-eilanden en Nieuw-Guinea), moest de commissie, aldus haar rapport, 'volstaan met vraaggесprekken, die ginds naar aanwijzingen van de commissie werden gevoerd door daartoe uitgezochte ambtenaren.'¹ In totaal werden honderdzeven-en-veertig personen door of namens de commissie gehoord – niet evenwel geïnterneerden als Soekarno, Hatta en Sjahrir.

De commissie had de behoefte, de door haar verzamelde staatkundige wensen een brede achtergrond te geven. Daartoe bevatte het eerste deel van haar verslag waardevolle overzichten van de hand van negen deskundigen (acht Nederlanders, één Indonesiër), handelend over het economisch leven van Indië, de landsfinanciën, sociale toestanden ('Enkele gegevens van sociale aard'), de Volksraad, de zelfbesturende landschappen en de bestuursdecentralisatie – de commissie betreurde het dat zij op de sociale toestanden niet dieper had kunnen ingaan en dat overzichten van de ontwikkeling van de pers en van de nationalistische beweging ontbraken; vooral dat laatste was een ernstig manco.

De commissie bereikte op drie punten sprekende en duidelijke conclusies: dat alle voor haar verschenen of in haar opdracht gehoorde Indonesiërs, Chinezen en Arabieren 'volledige gelijkheid met de Europeaan' wensten (de instelling van een 'Indisch burgerschap' achtte de commissie evenwel bezwaarlijk²), dat de Chinezen die gelijkheid wensten ook als zij niet aan de Indonesiërs en Arabieren werd geschonken, en dat door Indonesiërs, Chinezen en Arabieren 'zeer werd geklaagd' over 'ongelijke behandeling in het maatschappelijk leven', m.a.w. over sociale discriminatie.³ 'Treffende voorbeelden van grievende behandeling van oosterse particulieren vaak van hoge sociale *standing*, door

¹ (Nederlands-Indisch gouvernement) *Commissie tot bestudering van staatsrechtelijke hervormingen, ingesteld . . . 14 september 1940*, (1942), dl. I, p. XIII. ² Vervanging van de termen 'Inlander' en 'Inlands' door 'Indonesiër' en 'Indonesisch' in de wetten en ordonnanties achtte de commissie wèl mogelijk. ³ Commissie-Visman: *Verslag*, dl. II, p. 24.